

Павло Гай-Нижник

Князівни та княгині Руси-України (X–XIV ст.). Короткий нарис

Павло Гай-Нижник,
Київ. Спеціально для
«Час і Події»
06/20/2012
номер #2012-25

Опубліковано: *Гай-Нижник П.* Князівни та княгині Руси-України (X–XIV ст.). Короткий нарис // Час і Події (Чикаго, США). – 2012. – № 25. – 20 червня (Частина 1); – 2012. – № 26. – 27 червня (Частина 2)

<http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2012doc.knyazi.php>

Князівни та княгині Руси-України (X–XIV ст.). Короткий нарис

Гай-Нижник П. Князівни та княгині Руси-України (X–XIV ст.). Короткий нарис
// Час і Події (Чикаго, США). – 2012. – № 25. – 20 червня (Частина 1)

Історія Руси-України сповнена багатьма звитяжними і трагічними сторінками. Широко відомі і її видатні (та менш видатні) проводирі – князі руські. Однак, за рідкісними винятками, майже зовсім невідомими широкому загалові є імена та долі жінок, що супроводжували на життєвому шляху своїх чоловіків і, так чи інакше, увійшли до вітчизняної історії. Були серед них і русинки, і іноземки. Були руські княжни й дружинами європейських монархів.

І це не лише Анна Ярославна – королева Франції. Хто вони? Які їхні імена? Спробуймо коротко змалювати загальний огляд княжого жіноцтва в середньовічний період нашої минувшини, що зветься «руським». Спроба створити загальну картину (у своєрідному статистичному вигляді) доль руських князівен та княгинь зроблена нижче з відомостей про династію Рюриковичів-Ігоревичів у восьми її гілках, що беруть свій початок з роду перших відомих нам київських князів (Київська, Чернігівська, Галицька, Києво-Галицька, Галицько-Волинська, Полоцька, Турово-Пинська та Ростово-Суздальська) на аналізі свідчень про близько двохсот жінок, пов'язаних із княжим життям.

Серед руських князівен (доньок князів Руси), відомих історикам імен, тридцять три дівчини мали імена слов'янські (Болеслава, Вишеслава, Верхуслава, Всеслава, Віра, Городислава, Добронєга, Добродія, Дубравка, Забава, Дзвенислава (Звенислава), Збислава, Киріяна, Любава, Либідь, Мариця, Переяслава, Предслава, Премислава, Прибислава, Прокседа, Рогніда, Ростислава, Святослава, Соломія, Ярослава). З цих тридцяти трьох жінок княжого роду стали княгинями руськими дванадцять князівен (зарахуємо до них і літописну Либідь), чотири княжни заручилися з королями Польщі, і ще дві – з королями Угорщини. Дві княжни стали княгинями Померанії. Серед доньок князів з Руси, що мали певні з вищезгаданих імен слов'янських, вийшли також княгиня Мазовша, герцогиня Шлезька, герцогиня Познанська. Мариця, дочка Володимира

Мономаха, була дружиною Леона – сина Діогена, що претендував на візантійський престол, а донька нащадка Володимира Мономаха, Великого князя Київського Мстислава Гаральда – Добродія (від шлюбу зі шведською принцесою Христиною), прийнявши християнське ім'я Ірини, стала імператрицею Візантії після одруження з Андроніком Комніном. Онучка Ярослава Мудрого Прокседа Всеволодівна (прийняла християнське ім'я Євпраксія) була дружиною маркграфа Нордмарку Генріха, а згодом німецького цісаря Генріха IV і відома в Європі під ім'ям Адельгайда. Ще п'ять князівен змінили свої імена зі слов'янських на християнські і стали черницями, одна з яких – Предслава (у християнстві – Єфросинія) була визнана святою православної церкви. Ця донька сина князя Полоцького, а в майбутньому – Великого князя Київського Всеслава I, Святослава, якого Мстислав Гаральд обрив на заслання, вимушена була стати черницею і померла нею 1173 року. Дві княжни (невідомого нам імені) померли у молодому віці, так і не встигнувши вийти заміж.

Сім'я Ярослава Мудрого (Софіївський собор)

Слов'янським іменем – Малуша – називалася донька Малка Любчанина, яка увійшла до вітчизняної історії як коханка Святослава Ігоровича (Хороброго) і мати хрестителя Руси – Володимира Святославовича. А дочка боярина Степана Кучки зі слов'янським іменем – Улита – стала княгинею Владимирською, одружившись із князем Андрієм Боголюбським.

З неслов'янськими іменами (Агата, Анастасія, Анна (Ганна), Гріффіна, Ірина, Інгеборга, Євдокія, Єфросинія, Євфемія, Єлизавета, Катерина, Кінегурда, Марія, Малфрида, Маргарита, Марина, Олена, Ольга, Офка, Софія, Федора, Янка) історії відомо ще п'ятдесят п'ять княжих доньок, з яких двадцять дві вийшли заміж за руських князів (зарахуємо до них і дружину князя Київського Ігоря Рюриковича – Ольгу). Чотири княжни були дружинами Великих князів Литовських Ольгерда, Любарта, Вітовта-Олександра та Свидригайла-Болеслава за часів, що відзначаються посиленням Литви і занепадом роздробленої феодальної Руси. Однак, задовго до цієї пори, з княжнами руськими мали за честь зв'язати свої долі вищі особи європейських країн не задля претендування на престол подружньої батьківщини, а щоб заручитися підтримкою і впливом їхніх батьків та братів.

Так, три княжни з Руси стали королевами Польщі і стільки ж – королевами Угорщини. Донька Данила Галицького – Софія – стала дружиною Генріху V Шварцбурзькому. Донька князя Білгородського та Чернігівського Гліба Святославича († 1209 р.) – Єфимія – заручилася з візантійським цесаревичем Ангелосом, а дочка князя Перемишльського Володаря Ростиславича († 1124 р.) – Ірина – вийшла за Ісака Комніна. Анастасія († 1335 р.), дочка князя Галицького, короля Руси Лева I Даниловича († 1301 р.) вийшла заміж за польського князя Земовіта. Були княжі доньки і дружиною Петра Власта, і жінкою польського палатинина Петра. Руські княжни ставали також княгинею Мазовша,

княгинею Краківською, банною Загреба. З руських князівен вийшли королева Бордричів – Інгеборга Мстиславівна та королева Богемії – Кінегурда Ростиславна. Дочка Великого князя Київського Мстислава I Гаральда († 1132 р.) була заміжньою за королем Швеції – Зігуртом, а пізніше стала дружиною датського короля Еріка і відома історикам під іменем Малфрида. Ще раніше дочка Ярослава Мудрого († 1054 р.) – Єлизавета – 1044 року одружилася з норвезьким королем Гаральдом, а року 1067-го взяла шлюб з королем Данії – Свенном. Інша донька Ярослава Мудрого – Анна (Агнеса) – є на сьогодні найвідомішою жінкою з україно-руської історії. Ця княжна дев'ятнадцятирічною дівчиною 1051 року стала дружиною короля Франції Генріха V і дев'ять років була французькою королевою, після чого 1060 року заручилася з Раулем Крені де Валуа.

Дочка Великого князя Київського Всеволода I Ярославича († 1093 р.) – Янка – присвятила себе служінню Христові і померла ігуменею 1112 року. Серед князівен, що мали неслов'янські імена, як і серед тих, що мали слов'янські, також були черниці. Ними стали три княжих дочки, і дві з них, як і вже згадувана вище Предслава-Єфросинія, були канонізовані православною церквою як святі. Це – Єфросинія († 1250 р.), черниця, дочка князя Галицького, Чернігівського, Великого князя Київського, бана Мачви Михайла (Святого) Всеволодовича й княжни Галицької Олени Романівни та дочка брата святої Єфросинії (сина Михайла Святого) бана Мачви Ростислава й дочки угорського короля Бели IV – черниця Маргарита († 1250 р.).

Анна Ярославна, дочка Ярослава Мудрого

Єфросинія Мстиславна, дружина угорського короля Гейзи II

Ще чотири, відомих історикам за іменем і родом князівни, померли з різних причин неодруженими.

За іменами також неслов'янського кореня є відомими і дві жінки не княжого роду, які стали княгинями на Русі, а саме – Настася Чагрова (спалена 1171 р.) – друга жінка князя Галицького Ярослава Осмомисла († 1187 р.) та Катерина, дочка новгородського посадника Петрила – друга дружина Святослава Олеговича († 1164 р.), князя Чернігівського.

Серед жінок княжого роду ми знаємо про наявність ще дев'ятьох дочок Великого князя Київського Володимира Великого, але, на жаль, ні їхні імена, ані долі невідомі. Про інших доньок Великого князя відомо, що Предслава (від шлюбу з полоцькою княжною Рогнідою) померла десь після 1015 року, Премислава вийшла заміж за короля угорського

Ладислава I, а Добронєга-Марія (1011 – 1087) була одруженою з польським королем Казимиром I.

*Свята Преподобна княгиня
Предслава-Єфросинія Полоцька*

Разом з тим, історикам відомі долі і родовід ще п'ятнадцяти князівен, імена яких, натомість, не є знайомими. З них – десять – стали княгинями в Русі. Одна княжна стала дружиною Вратислава – князя Моравського з Брно (донька Василька Осліпленого († 1124 р.), князя Теревовлецького). Заручилася з угорським королем Стефаном III 1167 року невідома дочка Галицького князя Ярослава Осмомисла, а невідомого імені дочка вже згаданого бана Мачви Ростислава Михайловича була дружиною двічі і двох болгарських царів, спочатку – Михайла, а потім – Костянтина. Сестра Великого князя Володимира Мономаха і донька Всеволода I «Чернігівського», імені якого ми не знаємо, померла 1089 р., залишаючись, очевидно, неодруженою. Залишається невідомою і доля дочки сина Ярослава Всеволодовича «Чернігівського» Ярополка († після 1214 р.), князя Новгородського.

У той же час, на сьогодні відомі імена чотирьох княгинь з Русі, де невідомим, однак, є їхнє походження; зокрема, це дружина князя Чернігівського Ярослава Всеволодовича († 1198 р.) – Ірина та перша дружина Ярослава Мудрого – Анна (Ганна), Анастасія – дружина Всеволода Ярополковича († бл. 1261 р.) князя Чернігівського та вже інша Ганна, що була другою дружиною Великого князя Київського Всеволода I Ярославича «Чернігівського» († 1093 р.).

Ще чотири дружини князів руських відомі історикам, але незнайними є не лише їхній родовід, але й імена. Серед них – перша жінка Святослава (Хороброго) Ігоревича, що загинув 972 р. у бою з печенігами, остання жінка його сина Володимира, друга жінка Володимира Мономаха – князів Київських – та перша жінка князя Владимирського – Андрія Боголюбського.

Крім того, ще дві жінки, імена яких історикам невідомі, певно були княгинями не княжого роду. Це, так звана, «попадя» – друга дружина Галицького князя Володимира († 1198 р.) – сина Ярослава Осмомисла та дочка новгородського посадника Дмитра Завидича, що померла 1168 р. І була також другою дружиною Великого князя Київського Мстислава I Гаральда, сина Володимира Мономаха.

Отже, зі ста трьох руських князівен, більшою чи меншою мірою знайомими істориками, відомі нам імена і долі мають вісімдесят вісім, і ще п'ятнадцять князівен, свідчення про яких дійшли до наших днів, невідомі сьогодні за іменем.

Час і Поодії

Князівни та княгині Русі-України (X–XIV ст.). Короткий нарис

*Гай-Нижник П. Князівни та княгині Русі-України (X–XIV ст.). Короткий нарис
// Час і Події (Чикаго, США). – 2012. – № 26. – 27 червня (Частина 2)*

У загальному розгляді з усіх відомих нині доньок руських князів – нащадків Рюрика (чи, вірніше, Ігоря та Ольги) – княгинями на Русі стали сорок чотири княжни (з них – десять – невідомого імені). Князівен, які через передчасну смерть чи відсутність сталих літописних свідчень сходять з історичної сцени незаміжніми, було вісім. Стільки ж руських князівен пішли (а деякі з них вимушені були це зробити) у черниці, три з яких були визнані православною церквою святими. Одна княжна стала ігуменею.

Вісім князівен були заручені з королями Польщі: Вишеслава Святославівна – з Болеславом II Сміливим, Збислава Святополківна 1102 року – з Болеславом III Кривоустом, Верхуслава Всеволодівна – із сином Збислави Болеславом IV Кучерявим, Добронега Володимирівна – з Казимиром I, Олена Ростиславівна († 1197 р.) з Казимиром II Справедливим, Олена Іванівна – з Олександром, Євдокія Ізяславна – з Мешком III, Агата Святославівна – з Кіндратом I. Крім них, у Ляхи виїжджали в заміжжя до Мазовша Переяслава Данилівна – за князя Земовіта II, а до Кракова у заміж за Лешка Чорного вирушила Гріффіна Ростиславівна. Герцогинями стали княжни: Звенислава Всеволодівна (за Болеславом зі Шлезу) та Вишеслава Ярославна (за Одоном з Познані). Княгинями Померанії стали дві руських княжни: Соломія Романівна (за князем Свентополком) та Прибислава Ярославна (за Ратибором I). Невідомого імені донька Василька, князя Теревовлецького, стала княгинею Моравською, одружившись з князем Вратиславом з Брно.

Задля єдності і могутності руських князівств, до Великого князівства Литовського виїхали у заміжжя Офка Данилівна († 1349 р.), Анна – княжна Смоленська, Анна – княжна Тверська. По дві княжни, про яких ми згадували вище, ставали королевами німецьких земель та імператрицями Візантії. Серед руських князівен були також: королеви Франції, Норвегії, Данії, Швеції, Богемії, Бордричів, цариці Болгарії, а дочка Романа Даниловича, князя Слоніма і Новогрудка – Марія († 1253 р.) – вийшла за бана Загреба Стефана IV. Ще шість князівен одружилися з королями Угорщини: Предслава Святополківна – з Алмошем, Премислава Володимирівна – з Ладиславом I, Єфимія Володимирівна († 1138 р.) – з Коломаном, Єфросинія Мстиславна († 1146 р.) – з Гейзою II, Анастасія Ярославна 1067 року – з Андреем та невідомого імені донька Ярослава Осмомисла – зі Стефаном III.

П'ятеро жінок стали руськими княгинями, хоч і походили з не княжого роду. Це – так звана «попадя» – Настася Чагорова, Катерина – дочка Петрила, Улита Кучка та невідома дочка Дмитра Завидича. Коханка князя Київського Святослава Ігоревича – Малуша – подарувала від нього Україні-Русі князя-сина – Володимира Великого. Невідомого роду княгинями на Русі було вісім жінок, про яких є літописні згадки, чотири з яких нам невідомі навіть за іменем.

Таким чином, з відомих історикам ста трьох князівен лише сорок чотири з них стали княгинями в Русі, і тридцять дев'ять – дружинами іноземних мужів. З цього видно, що закордонні володарі мали за честь і були раді взяти шлюб з руськими княжнями.

Найбільше своїх доньок видали за межі Русі князі Київської та Галицької ліній (що є закономірним з їхньої провідної у різні часи ролі у країні), а найменше – Турово-

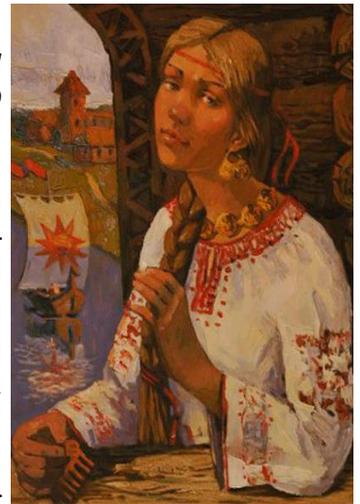
Пинської та Полоцької ліній (що не менш закономірно з тих же, але протилежних, причин, до того ж, князі полоцькі серед володарів Русі довгий час вважалися князями-паріями, що, зокрема, підривало, між іншим, і їхній міжнародний авторитет). Загалом же, зі всього вищенаведеного видно, що князі Русі активно використовували через шлюби своїх доньок власні державницькі зовнішньополітичні інтереси та устремління на європейському напрямі (зокрема – і Візантійська імперія), більшу увагу приділяючи близькому закордону, однак наймогутніші з них потрапляли у родинних зв'язках до найвизначніших тогочасних європейських династій.

Натомість, князівські одруження (як правило, майже завжди кількаразові) з іноземками були геополітично більш різноманітними і з відчутним відсотком шлюбів з доньками правлячих родів сусідніх східних державних утворень. Тенденція до одруження руських володарів з азіатками з'являється у XII – XIII ст., в час посилення тиску східних орд на кордони України-Русі і в період її феодальної роздрібненості. Так, зі сорока восьми княгинь-іноземок, знаних істориками родів, на Русі вісім були половчанками. Серед них: дочка хана Тугорхана, що була одруженою з онуком Ярослава Мудрого Великим князем Київським Святополком II Ізяславичем († 1113 р.), дочка хана Осолука – з князем Чернігівським, Курським і Новгородським Олегом Святославовичем († 1115 р.), половчанками були третя дружина (померла 1126 р.) князя Тмутараканського, згодом – Великого князя Київського Володимира Мономаха († 1125 р.) та донька хана Аєпи, що вийшла заміж за князя Ростово-Суздальського і Великого князя Київського – Юрія Довгорукого († 1157 р.), невідомого імені жінка князя Волинського Андрія Мономаховича († 1142 р.) та інша дочка хана Аєпи, що стала першою дружиною князя Чернігівського Святослава Олеговича († 1164 р.), донька хана Кончака – Слобода, що заручилася з князем Галицьким – Володимиром Ігоревичем (повішений 1211 р.) та дочка хана Тігака, яка одружилася з сином Данила Галицького – князем Волинським Мстиславом († 1292 р.).

Одночасно, на ті часи поширюються шлюби князів-русичів з доньками князів Осетинських (Касогських), які з часу розгрому їх князем Тмутараканським, а пізніше – Чернігівським та Великим князем Київським, Мстиславом Володимировичем († 1034 р.) – стають союзниками Русі. Достеменно відомо на сьогодні чотири таких шлюби, коли Великий князь Київський – Ярополк II Мономахович († 1139 р.) – одружився з осетинською княжною Оленою, Великий князь Владимирський – Андрій Боголюбський (вбитий 1174 р.) – за третю жінку взяв якусь осетинську княжну, інший Великий князь Владимирський – Всеволод Велике Гніздо († 1212 р.) – у першому шлюбі мав за жінку Ясиню і, врешті, також Ясиню мав дружиною син Великого князя Київського Святослава III – звияжний Чернігівський князь Мстислав, що загинув 1223 року у бою біля р. Калки. З представниць кавказьких народів княгинею на Русі була також невідомого імені грузинська принцеса (Тамара ?), з якою був одружений Великий князь Київський – Ізяслав II Мстиславич († 1154 р.).

Та, все ж таки, Русь залишається більшою мірою в об'єктиві європейської політики, і це яскраво простежується також і з огляду княжих шлюбів. Тут найбільший відсоток княжих одружень з представницями європейських династій припадає на укладання родових зв'язків з жінками з країн близького закордону – Польщею, Угорщиною, Болгарією, Візантією та (з XII ст.) Литвою.

*Збислава Святополківна,
дружина краківського князя
Болеслава III Кривоустого*

Княгинями в Русі були шість полячок, першою з яких, що нині є відомою історикам, була дочка польського короля Болеслава Хороброго, яка вийшла заміж за Великого князя Київського – Святополка I Ярополковича († 1019 р.). Крім неї, за руськими князями були: Гертруда (дочка короля Мешка), Олена (дочка короля Лешка Білого), Агнеса (дочка короля Болеслава Кривоуста та київської княжни Збислави Святополківни – донька короля Казимира II та дочка короля Владислава-Германа. Першою княгинею-угоркою серед іноземок на Русі була донька короля Бели I – Ланка, на якій одружився князь Тмутаракані – Ростислав Володимирович († 1067 р.).

Дружинами князів руських були також угорські принцеси, серед яких, зокрема, дочки королів Коломана й Ладислава та доньки Бели IV – Констанція й Ганна. Як і угорок, княгинь-візантіток (грекинь) у нашій історії було також п'ятеро.

Першу, відому нам княгиню грецького походження на Русі, спіткала нелегка доля. Відомо, що вона була дружиною Великого князя Київського – Ярополка I Святославовича († 978 р.) і згодом стала свідком й жертвою братовбивчого змагання Святославичів за київський стіл. Після поразки та смерті Ярополка вона змушена була стати, будучи вже від нього вагітною, дружиною переможця – іншого сина Святослава Хороброго – Володимира I Великого († 1015 р.). Її син – Святополк Ярополкович († 1019 р.) – не довго тримався князем у Києві і увійшов до історії з незаслуженим іменем – «Окаянний». Княгинями з Візантії на Русі були також сестра константинопольських імператорів – Анна Порфирородна († 1011 р.) – за Великим князем Київським Володимиром I Великим, царівна Мономахівна – за Великим князем Київським Всеволодом I Ярославичем «Чернігівським» († 1093 р.), царівна Анна – за князем Волинським і Галицьким – Романом Мстиславичем (вбитим 1205 р.) та Олена, що була другою дружиною Великого князя Київського – Юрія Довгорукого († 1157 р.).

Одними з перших іноземок, що одружувалися з руськими князями, були болгарині. З історії Київської Русі є відомості, що Великий князь Київський – Володимир Великий – мав у жонах двох болгарок, але хто вони, і які їхні імена – невідомо. Ще одна болгарка вже пізніше була княгинею Пинською. Нею стала дочка болгарського царя Бориса Георгійовича – Єфросинія – після одруження з місцевим князем Ярославом Юрійовичем († 1186 р.). Невідомими залишаються і дві чешки, що були дружинами того ж таки Володимира Великого.

З посиленням у XIII ст. Литви, родинні зв'язки руських князів Галицько-Волинської гілки зав'язуються і з Великим князівством Литовським. Так, Галицько-Волинський князь і король Руси – Данило Романович Галицький († 1264 р.) – мав за другу жінку доньку Довспрунка, що була сестрою Великого Литовського князя Товтивілла, а його небіж – князь Холмський – Шварно († 1269 р.) – був одружений з дочкою Великого князя Литовського – Мендовга – і згодом переймає цей титул.

Таке класичне об'єднання двох держав на той час – Галицько-Волинської та Литовської – через родинний зв'язок вступає у свою завершальну фазу у XIV ст., коли син сестри Галицько-Руського короля Лева II – Марії – та князя Мазовецького Тройдена

I – князь Галицький Болеслав-Юрій († 1340 р.) – бере у дружини Офку, дочку Великого князя Литовського – Гедиміна.

Зі західноєвропейських країв княгинями на Русі ставали княжна з Померанії та італійка Теофанія Музалоні, Єфимія з Моравії і сестра Трійського єпископа Бургарда – Кілікія, дочка графа Оттона – Кунегурда і дочка графа Ліппольда – Ода, а також – невідомого імені німецька принцеса († 1151 р.), що відома як дружина Великого князя Київського – Ізяслава II Мстиславича. Дочка короля Швеції Олафа – Ірина-Інгігерда († 1051 р.) – стала княгинею Київською після одруження з Ярославом Мудрим. Другою в історії України-Руси дочкою шведського короля, що стала руською княгинею, була принцеса Христина († 1122 р.), яка вийшла заміж за сина Володимира Мономаха – Великого князя Київського Мстислава I – Гаральда. Першою ж жінкою самого Великого князя (спершу він був князем Тмутараканським) Володимира Всеволодовича Мономаха († 1125 р.) була дочка короля Англії – Гіда. Серед княгинь на Русі була і колишня королева Рікса, вдова короля Данії – Магнуса, що взяла шлюб з Новгородським князем – Володимиром Всеволодовичем († 1140 р.).

Ще п'ять княгинь Руси, походження яких невідоме, є підстави вважати іноземками (якою, на думку деяких дослідників, є і дружина Ігоря Рюриковича – княгиня Київська – Ольга), враховуючи роки князювання їхніх чоловіків у поєднанні з аналізом тодішніх історичних подій та їхніх імен. Це, перш за все, три дружини Великого князя Київського Володимира I Святославовича (Великого) – Олава, Малфрида і Адлага, які, очевидно, були варяжками (зі Скандинавії) та дві Ганни (Анни) – одна з них була дружиною сина того ж Володимира Великого – князя Київського – Ярослава Мудрого, а інша, що померла 1111 р., дружиною його ж онука, також Великого князя Київського – Всеволода I Ярославича "Чернігівського".

Таким чином, дружинами руських князів ставало п'ятдесят три іноземки (з тих, що нам відомі), з якими найчастіше пов'язували свою долю представники Київської, Києво-Галицької та Галицько-Волинської княжих ліній, а князі Полоцької лінії і тут залишалися «найменш популярними».

У загальному ж огляді зазначимо, що з майже двохсот досліджених нами історій жінок, відомих історикам більшою чи меншою мірою, які пов'язані з княжими руськими гілками, княгинями на Русі ставало шістдесят дев'ять русинок (з них – шестеро – не княжого роду), п'ятдесят три іноземки (з п'ятьма вищезгаданими імовірними чужинками) та вісім жінок невідомого родоводу. Тридцять дев'ять відомих нам руських князівен вийшли заміж за іноземців, а долі ще дев'ятьох доньок Великого князя Київського Володимира I Великого є невідомими, як і їхні імена. Звичайно ж, вказані дані не вичерпні, але в цілому є показовими.

Підсумовуючи все вищенаведене, за укладенням шлюбів можна простежити не лише родинні зв'язки тодішніх володарів та дізнатися про долі й імена жінок, пов'язаних з історичним минулим нашої країни, а й, відповідно, періоди злету та падінь могутності Руси, зовнішньополітичну активність князів і її розшир. Однак, слід зазначити, що протягом X – XIII ст. Русь була і залишалася вагомим чинником у тодішній міжнародній політиці аж до свого остаточного державного розвалу та занепаду.

Час і Події